

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

Miljöavdelningen
Naturvårdsenheten
Robert Andersson

BESLUT
1998-10-15

Diarienummer
231-10012-98
87-2209

1(10)

Enligt sändlista

Bildande av Dätterns naturreservat i Vänersborgs, Grästorps och Lidköpings kommuner

Uppgifter om naturreservatet

Reservatets benämning:	Dätterns naturreservat
Kommun:	Vänersborg, Grästorp och Lidköping
Socken:	Vänersnäs socken, Vänersborgs kommun Ås socken, Grästorps kommun Karaby socken, Lidköpings kommun
Kartor:	Topografisk karta 8CNV Ekonomisk karta 8252, 8253, 8262, 8263
Lägesbeskrivning:	Ca 15 km O Vänersborg, ca 10 km NV Grästorp och ca 30 km SV Lidköping
Gräns:	Se bifogad beslutskarta (bilaga 2), gränsen är markerad med en kraftigt prickstreckad linje
Fastigheter och ägare:	Se förteckning i bilaga 3
Areal:	1482 ha varav 1399 ha vatten enligt ekonomiska kartan
Naturtyper:	Lövskog 32 ha, åkermark 21 ha, högstarr 16 ha, vassar 330 ha, submers vegetation 150 ha, öppet vatten 933 ha
Naturvårdsförvaltare:	Naturvårdsverkets platskontor, Hornborgasjön

Beslut

Med stöd av 7 § naturvårdslagen (NVL) förklarar Länsstyrelsen det område som avgränsas av den kraftigt streckprickade linjen på bifogad karta (bilaga 2) som naturreservat.

Området bör av skäl som nedan nämns särskilt skyddas på grund av områdets betydelse för kännedomen om landets natur och dess betydelse för allmänhetens friluftsliv.

Naturreservatets namn skall vara Dätterns naturreservat.

Ändamålet med naturreservatet skall vara att bevara ett våtmarksområde av internationell betydelse för fågellivet och ett angränsande lövskogsbestånd med höga ornitologiska, botaniska och allmänekologiska värden samt att - under beaktande av att dessa värden inte skadas - säkerställa allmänhetens tillgång till området för naturstudier och naturupplevelser.

Ändamålet skall tryggas genom att:

- bevara befintliga strandängar som slåtter och/eller betesmarker;
- återskapa och vidmakthålla strandängar som vuxit igen med vass;
- återskapa en s k blå bård med grunt öppet vatten innanför vassen som viktig födokälla för bl a simänder;
- bearbeta homogena vassområden så att en mosaikstruktur utbildas till förmån för vasslevande fågelarter;
- undanta huvuddelen av lövskogen från avverkning och förhindra att död ved tillvaratas;
- skydda området från tillkommande exploateringsföretag, anläggningar och anordningar, annat än sådant som är avsett för reservatets ändamål;
- informera allmänheten om Dätterns naturvärden, om skötselns betydelse och om det internationella perspektivet;
- ge allmänheten möjlighet att utnyttja fågeltorn och gömslen.

Med stöd av 9 § naturvårdsförordningen (NVF) fastställer länsstyrelsen den till beslutet hörande skötselplanen (bilaga 5). Fastställelsen omfattar inte den ekonomiska planen. Skötselplanens övergripande målsättningar och riktlinjer skall gälla utan begränsning i tiden.

Föreskrifter för naturreservatet

För att trygga ändamålet med naturreservatet förordnar länsstyrelsen med stöd av 8-10 §§ NVL och 9-10 §§ NVF att nedan angivna föreskrifter samt bestämmelser om naturvårdsförvaltningen skall gälla inom hela reservatet.

A. Föreskrifter med stöd av 8 § NVL angående inskränkningar i markägares

och annan sakägares rätt att nyttja fastighet inom naturreservatet

Utöver föreskrifter och förbud enligt andra författningar är det förbjudet att:

1. uppföra byggnad eller anläggning med undantag av de anläggningar som redovisas i bifogad skötselplan (bilaga 5);
2. anlägga väg, parkeringsplats, led, bro eller spång med undantag av de anordningar som redovisas i bifogad skötselplan (bilaga 5);
3. anlägga hamn, anlägga ny eller utöka befintlig brygga eller anlägga uppläggningsplats för farkoster;
4. uppföra vindkraftverk, antenn, mast eller flaggstång;
5. anlägga luft- eller markledning;
6. anordna upplag, annat än tillfälliga sådana för reservatets skötsel (beträffande muddermassor, se A 14 nedan);
7. bedriva täktverksamhet;
8. avverka, röja, upparbeta vindfälle eller utföra annan skogsvårdande åtgärd med undantag för
 - vad som behövs för underhåll av de befintliga luftledningar som redovisas i skötselplanen, varvid samråd dock skall ske med naturvårdsförvaltaren;
 - vad som behövs för underhåll av de befintliga kanaler och båtplatser som redovisas i skötselplanen;
 - borttagande av träd som hotar att skada invallning;
 - flyttning av vindfällerna över stigar och iordningställande av plats för spänger, gömslen och fågeltorn i enlighet med skötselplanen;
 - vad som anges i bifogad skötselplan;
9. plantera skog eller energiskog;
10. sprida kemiska bekämpningsmedel, handelsgödsel, kalk eller andra mineralämnen;
11. schakta, spränga, dika, dämna, invalla, tippa eller fylla ut;
12. muddra, med undantag av sådan muddring som är nödvändig för underhåll av i skötselplanen redovisade befintliga kanaler och båtplatser.

Vidare är det förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd

13. utföra slåtter av vass, med undantag av sådan slåtter som krävs för underhåll av stängsel eller av de befintliga kanaler och båtplatser som redovisas i skötselplanen eller för reservatets skötsel;
14. lägga upp muddermassor.

B. Föreskrifter med stöd av 9 § NVL om skyldighet att tåla visst intrång

Markägare och innehavare av särskild rätt till mark inom reservatet förpliktigas tåla att nedan angivna åtgärder vidtas för att tillgodose ändamålet med reservatet, nämligen:

1. utmärkning av och upplysning om naturreservatet;
2. uppförande och underhåll av parkeringsplatser, fågeltorn, gömslen, informationstavlor, sopkärl, stigar och spänger som framgår av bifogad skötselplan;
3. skötsel av skog, åkermark, betesmark, slåttermark och vassar i enlighet med bifogad skötselplan;
4. uppföljning och dokumentation i enlighet med bifogad skötselplan.

C. Föreskrifter enligt 10 § NVL om vad allmänheten har att iaktta inom reservatet.

Utöver föreskrifter och förbud enligt andra författningar är det förbjudet att

1. medföra okopplad hund;
2. göra upp eld;
3. tälta eller ställa upp husvagn;
4. anbringa tavla, skylt, inskrift eller liknande;
5. framföra motordrivet fordon, annat än på tillfarten till parkerings- plat-
sen på Frugårdsudde;
6. framföra motorbåt med högre hastighet än fem knop;
7. anordna båtävling.

D. Föreskrifter enligt 9 § NVF om vård och förvaltning

1. Länsstyrelsen meddelar föreskrifter om vården och förvaltningen av naturreservatet genom att fastställa bifogad skötselplan. Planen kan vid behov efter samråd med markägarna revideras av Länsstyrelsen.
2. Reservatet skall utmärkas i enlighet med svensk standard (SIS 03 15 22) och enligt Naturvårdsverkets anvisningar.
3. Naturvårdsverkets platskontor, Hornborgasjön skall vara naturvårdsförvaltare.
4. Naturvårdsförvaltaren skall fortlöpande samråda med berörda markägare vid förvaltningen.

Övriga upplysningar

I särskilda fall kan Länsstyrelsen med stöd av 12 § NVL medge undantag från meddelade föreskrifter.

Enligt 37 och 38 §§ NVL gäller bland annat att den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreskrift som meddelats enligt 8 och 10 §§ NVL kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader och förpliktigas ersätta kostnad som föranleds av gärningen.

Har någon vidtagit åtgärd i strid mot meddelad föreskrift, kan Länsstyrelsen enligt 39 § NVL vid vite förelägga honom om att rätta vad olovligen skett. Länsstyrelsen har vidare möjlighet att hos kronofogdemyndigheten få handräckning för att åstadkomma rättelse.

Planering

Naturvårdsverket har angett Dättern och södra Brandsfjorden som riksintresse för naturvården enligt 2 kap 6 § naturresurslagen (NRL). Fiskeriverket har angett Vänern som riksintresse för yrkesfisket enligt 2 kap 5 § NRL. Vidare omfattas området av bestämmelserna i 3 kap 1-2 §§ NRL, vari bl a anges att Vänern med strandområden är av riksintresse med hänsyn till dess natur- och kulturvärden.

I naturvårdsprogrammen för Skaraborgs och Älvsborgs län har området angivits ha högsta naturvärde respektive särskilt högt naturvärde (klass I). Dättern och den inre delen av Brandsfjorden är av riksintresse för naturvården då området är ett framstående exempel på lerslättsjö med stora vassbälten och hävdade strandängar av stor betydelse som häcknings- och rastlokal för en art- och individrik fågelfauna. Dättern är också ett av Vänerns viktigaste lek- och uppväxtområde för gös och är tillsammans med Brandsfjorden avsatt som fredningsområde under gösens lekperiod mellan den 25 april och den 25 maj.

Vidare ingår området i den lista över internationellt värdefulla våtmarker som knutits till Ramsar-konventionen (våtmarkskonventionen), se vidare nedan.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län lät utföra en ornitologisk inventering av Dättern 1976 (Rapport 1987:5) som underlag för den fortsatta naturvårdsplaneringen.

I översiktsplanerna för de berörda kommunerna anges att verksamheter i eller i anslutning till vattenområdet som negativt påverkar vattenkvaliteten i Dättern ej bör medges. Enligt översiktsplanen för Vänersborgs kommun bör naturvärdena för Dättern och dess strandområden bevaras genom att strandängarna betas och inga ingrepp görs i de långgrunda bottenarna kring Frugårds udde. Ny bebyggelse inom strandskyddsområdet medges ej. Kommunen avser fördjupa översiktsplanen för kyrkbyn omedelbart väster om reservatet. Inom Lidköpings kommun anges som målsättning att inga åtgärder föreslås för närvarande för Dättern med omgivning. Grästorps kommun föreslår i översiktsplanen att området på sikt görs till naturvårdsområde enligt 19 § naturvårdslagen. I rekommendationerna anges att ny bebyggelse skall medges restriktivt och endast i anslutning till befintlig bebyggelse. Dättern ingår i ett område där man av miljöskäl bör vara restriktiv mot bebyggelse. Kommunerna har i samarbete utarbetat gemensamma planeringsriktlinjer föranleda av närheten till Såtenäs flygflottilj, vilka avses beaktas vid översynen av översiktsplanerna.

I miljöstrategi för Älvsborgs län anges 18 områden som bör prioriteras vad gäller åtgärder mot övergödningen. Dättern är ett av dessa områden.

Ärendets beredning

Diskussioner om att skydda Dättern genom reservatsförordnande har pågått under lång tid och har varit föremål för många kontakter med bl a markägare och yrkesfiskare genom åren.

För att fullfölja åtagandena i Ramsar-konventionen behöver förutsättningarna för skydd enligt naturvårdslagen utredas för hela Dättern och södra Brandsfjorden. Genom föreliggande beslut skyddas en väsentlig del av området. Länsstyrelsen avser i det fortsatta arbetet utreda övriga delar av Ramsar-området.

Föreliggande beslut och skötselplan har utarbetats av Länsstyrelsen efter samråd med bl a Naturvårdsverket. Länsstyrelsen har under arbetets gång tagit kontakt med ägarna till de större fastigheter som berörs. Länsstyrelsen lät 1995 göra en värdering av skogen på den berörda delen av fastigheten Frugården 1:5. Därefter har förhandlingar om ersättning förts med markägaren.

Förslag till beslut om bildande av naturreservat remitterades den 21 januari och den 9 februari 1998 varvid berörda sakägare, i enlighet med naturvårdsförordningens bestämmelser, förelades att inkomma med eventuella erinringar mot förslaget. Därefter förordnade Länsstyrelsen den 4 mars att för berörda markägare och innehavare av jordbruksarrende förlänga tiden för inkommande av yttrande till och med den 17 april 1998.

Vidare förordnade Länsstyrelsen den 26 januari 1998 med stöd av 16 § delgivningslagen att förelägga ägare av delägende fastigheter i Karaby och Avekilja byars skifteslag samt innehavare av rätt till fiske i Dättern och Brandsfjorden att inkomma med yttrande över reservatsförslaget. Kungörelsen infördes i Elfsborgs Läns Allehanda och Nya Lidköpingstidningen den 30 januari 1998.

Under remisstiden inbjöd Länsstyrelsen berörda sakägare till ett informationsmöte den 26 mars 1998 i Bygdegården i Karaby.

Erinringar har inkommit från LRF Juridiska byrå företrädande 12 berörda sakägare. Två av sakägarna har även inkommit med egna skrivelser. Bl a anføres att samtliga är emot reservatsbildningen och reservatets avgränsning, föreskrifternas innehåll och en oro för störningar till följd av fler besökare. Naturvårdsverket, berörda kommuner, Skogsvårdsstyrelsen, Älvsborgs länsmuseum, Skaraborgs Flygflottilj, m fl har i allt väsentligt tillstyrkt förslaget.

Vissa ändringar beträffande skötselplanens mål och riktlinjer och har gjorts med anledning av inkomna synpunkter. En sammanställning av yttrandena, jämte Länsstyrelsens kommentarer, återfinns i bilaga 7.

Naturförhållanden

Dättern är en avsnörd, grund vik i sydligaste delen av Vänern. Den skiljs ifrån Brandsfjorden av det cirka 800 meter breda Frugårdssund. Det för reservatsbildning aktuella området omfattar Frugårdssund samt strandzoner, vassar och intilliggande vatten vid Frugårdsudde, väster om sundet, och mellan Sjöryd och Karaby, öster om sundet. Vidare ingår den alskog som utgör en stor del av Frugårdsudde. Arealen är 1482 hektar, varav ca 95 % utgörs av vatten och vassar.

Stränderna karakteriseras av vidsträckta bladvassar, men även högstarrängar och smärre avsnitt med betade strandängar förekommer. En rad typiska växter för den näringsrika slättsjön förekommer, t ex blommäss, svalting, sjöranunkel och vattenaloe. På Frugårdsudde växer ett cirka 25 hektar stort klibbalbestånd som innehåller rikligt med lågor och högstubbar och som hyser en intressant kärlväxt-, lav- och svampflora.

Dättern är framförallt känd som område av betydelse för fågellivet. Området ingår i den förteckning över internationellt värdefulla våtmarker som är knuten till Ramsar-konventionen. Därmed finns ett åtagande om att området skall bevaras för framtiden. Dätterns geografiska läge i flyttstråken över Mellansverige, där också Hornborgasjön ingår som en viktig komponent, jämte dess grunda näringsrika karaktär med stora mosaikartade vassar ligger till grund för denna internationella status. Exklusiva vassfågelarter som rördrom, brun kärrhök, trastsångare och skäggmes har alla goda populationer i området. För den förstnämnda är Dättern ett av landets starkaste fästen. I övrigt häckar flertalet av de fågelarter som förknippas med de mellansvenska slättsjöarna. I alskogen på Frugårdsudde uppträder en lång rad få-

gelarter knutna till lövnaturskog. Sålunda häckar t ex mindre hackspett, skogsduva, stjärtmes och stenknäck.

Dättern och Brandsfjorden tjänar som rastplats för andfåglar och vadare i stora antal. Under hösten kan över tusentalet simänder samlas. Som rastlokal för vadare är Dättern en av de förnämsta i Sveriges inland. I synnerhet vid lågvatten, då sand- och gyttjebankar blottas bl a norr om Frugårdsudde och utanför Sjöryd, erbjuds goda födosökmöjligheter för vadare. Under senare år har dvärgmåsar börjat uppträda i stora antal. Ett flertal rovfågelarter utnyttjar Dättern med omgivningarna som jaktområde.

Dättern är av väsentlig betydelse för reproduktionen av gös i Vänern.

Det rika fågellivet har gjort Dättern till ett välbesökt exkursionsmål för fågelstudier.

Grund för beslutet

Norra Dättern och södra Brandsfjorden har höga naturvärden ur bl a följande aspekter:

Ornitologi: De ornitologiska värdena utgör den primära grunden för reservatsbildningen. Området fyller en viktig funktion som såväl häckningsplats som ruggnings- och rastplats för ett stort antal arter av våtmarksfåglar. Rördrom och brun kärrhök, båda upptagna i bilaga 1 i EU:s Fågeldirektiv och den förstnämnda sk prioriterad art i direktivet, häckar här i bestånd som tillhör de starkaste i landet. Ytterligare 15-20 arter i direktivets bilaga 1 utnyttjar området regelbundet. (Området är dock ej förankrat bland markägarna som ett Natura 2000-objekt. Omkring 50 nationellt rödlistade fågelarter uppträder årligen. Området omfattas av Ramsar-konventionen. Frugårdsudde hyser ett flertal fågelarter som är knutna till lövnaturskog.

Botanik, mykologi och entomologi: Alskogen på Frugårdsudde erbjuder goda livsbetingelser framförallt för kryptogamer och insekter som är beroende av död lövved.

Ekologi: Dättern är ekologiskt intressant som representant för de biologiskt rika mellansvenska slättsjöarna. Området är särskilt intressant med hänsyn till de grundläggande näringsrika vikarnas roll i Vänerns ekologi, exempelvis har Dättern väsentlig betydelse för gösens reproduktion i Vänern. Alskogen på Frugårdsudde är på grund av sin storlek och sitt skogliga tillstånd ett framstående exempel på lövnaturskog i regionen.

Rekreation: Området är ett välbesökt exkursionsmål för såväl lokala som mera långväga besökare. Området erbjuder goda möjligheter till studier av slättsjöns fågelliv och fågelflyttningen över Sveriges inland.

Områdets behov av skydd

För att värdena skall vidmakthållas erfordras att

- stränderna och vattenområdet undantas från exploatering,
- merparten av vassarna består,
- strandängarna hävdas i minst nuvarande omfattning,
- klubbalskogen på Frugårdsudde lämnas för fri utveckling,
- tillgängligheten för allmänheten inte försämras.

Vidare är naturvärdena beroende av att näringstillståndet i Dättern hålls inom lämpliga gränser. En alltför långtgående eutrofiering skulle leda till omfattande algblomning, syrebrist och igenväxning och därmed slå ut eller missgynna bl a många fisk- och fågelarter. Å andra sidan är Dätterns uttalat eutrofa karaktär en förutsättning för den artrika fågelfaunan och i synnerhet för många av de särskilt skyddsvärda arterna. Näringstillståndet i Dättern bestäms i allt väsentligt av tillförseln av närsalter från omgivningen, framförallt från Nossan och av vattenutbytet med Väneren via Frugårdssund. Brandsfjorden påverkas också av tillförsel av urea från den omedelbart norr om reservatet belägna Såtenäs flygflottilj.

Ytterligare en storskalig faktor som inte kan regleras i reservatsföreskrifterna är vattenregimen. Vänerens högsta amplitud enligt vattendomen är 1,69 meter. Genom avtal mellan Sjöfartsverket och Vattenfall har dock amplituden i praktiken minskats till drygt en meter. Varierande vattenstånd med vår- och höstöversvämningar bromsar vassens utbredning och gynnar en lämplig utformning av strandens vegetationsbälten vilket är av avgörande betydelse för fågelfaunan. Vidare gynnas på olika sätt ödons tillgänglighet för änder, vadare och andra våtmarksfåglar.

Exempel på åtgärder som kan skada de värden som ligger till grund för reservatet är vassstäkt i olämpliga lägen (i synnerhet i de blötare delarna av vassarna), muddringsarbeten, invallning, dikning, minskat bete (med påföljande igenväxning med bl a vass närmast land), avverkning på Frugårdsudde, vedtäkt (levande eller döda träd eller grenar) på Frugårdsudde, jakt annat än i ringa omfattning, bebyggelse, bryggor och annan exploatering på stränderna och på Frugårdsudde, motorbåtstrafik i större omfattning. Vidare kan ökad utbredning av vassarna, framförallt igenväxning av luckor inne i vassarna vid låga vattenstånd, försämma betingelserna för skyddsvärda fågelarter. För att återskapa kvaliteter som under de senaste decennierna gått förlorade är det angeläget att kunna avverka vass och bedriva bete eller slåtter inom vissa landnära vassavsnitt.

Länsstyrelsens bedömning

Enligt länsstyrelsens bedömning är de höga naturvärdena vid Frugårdssund av sådan karaktär att området är av stort intresse för naturvärden i landet och övriga Europa. För att kunna reglera sådana åtgärder som kan skada områdets grundläggande naturvärden behövs föreskrifter som i vissa delar avsevärt försvårar pågående markanvändning. Länsstyrelsen gör därför bedömningen att områdets naturvärden bäst kan ges ett långsiktigt skydd genom bevarande som naturreservat. Länsstyrelsen finner att beslutet är väl förenligt med översiktsplanerna för respektive Grästorps, Lidköpings och Vänersborgs kommuner och med naturresursla-

gens bestämmelser om en från ekologisk, social och samhällsekonomisk synpunkt god hushållning med mark och vatten.

Med avvägning mellan berörda allmänna och enskilda intressen anser länsstyrelsen att naturreservatet bör bildas med den avgränsning och de bestämmelser som angivits ovan.

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, Miljödepartementet, se bilaga (formulär O4).

I detta ärende har länsöverdirektör Göran Bengtsson beslutat och byrådirektör Robert Andersson varit föredragande. I handläggningen av ärendet har även miljödirektör Axel Wenblad, enhetscheferna Sven Swedberg och Leif Lettesjö samt länsassessor Lars Klevenstam deltagit.

Göran Bengtsson

Robert Andersson

Deltagit

Lars Klevenstam
Leif Lettesjö
Axel Wenblad
Sven Swedberg

Vidi

Planenheten
Kulturmiljö

Bilagor

1. Översiktskarta
2. Beslutskarta
3. Sakägarförteckning
4. Sändlista
5. Skötselplan med kartor
6. Hur man överklagar
7. Sammanställning över inkomna yttranden.